

SÖREN KIERKEGAARD

ETT HUNDRAÅRSMINNE

Av lektor KRISTOFER BENZOW

DÅ Sören Kierkegaard den 2 okt. 1855 medvetslös föll omkull på gatan och fördes till Frederiks Hospital, var han mänskligt sett en besegrad man. Och hans egna ord till den sjukvårdspersonal, som tog hand om honom, jäva inte detta intryck. Han konstaterar enkelt och sakligt: »Jag kommer hit ut för att dö.» Men de som råkat honom under det sista skedet i hans liv, innan hans starka ande bröts ner, vittna enstämmigt om att de aldrig sett honom så harmonisk och lycklig. Hans gärning var fullbordad, hans uppgift att förkunna det budskap till mänskligheten och i första hand till samtidens danska kyrka, som var honom ålagt, var slutfört. Det fanns ingenting att tillägga. Men han visste, att hans skenbara nederlag skulle vändas till seger. Och av hans ord till ungdomsvännen Emil Boesen, en av de få han tog emot på sjukbädden, framgår, att han inte nog kunde förundra sig över, hur vist Försynen eller »*Styrelsen*», som Kierkegaard brukade kalla det, hade ordnat allt, så att han nu, när sista ordet var sagt och han stod vid fattigdomens gräns, fick lämna skådeplatsen för sin kamp här på jorden, men inte som en fanflyktning utan som en stridsman, som hållit ut till slutet. Och den flämtande livslåga, som slocknade den 11 november fram mot skymningen skulle bli en fyrbåk, som ännu lyser med sällsam glans och alltjämt drar samtidens uppmärksamhet till sig.

Den litteratur, som vuxit upp kring den danske särlingen, är så överväldigande, att knappast någon helt kan överblicka den. — Litteraturhistoriker, psykologer och psykiatriker, ortodoxa teologer och radikala existentialister tävla om den rätta tolkningen av hans liv och verk. Och den ena hypotesen avlöser den andra.

Kierkegaards livshemlighet har också mycket riktigt givit upphov till en mytbildning, som numera visserligen på åtskilliga punkter upplösts av den moderna forskningen. Så t. ex. har det till full

evidens klargjorts, att den rike ungarlen varken var en dålig affärsman eller en storslagen välgörare utan helt enkelt levde upp sin förmögenhet. Att han gjorde detta i »idéens» tjänst får ju dock betraktas som en förmildrande omständighet. Och sällan har en jordisk arvedel förbrukats för ett högre ändamål.

Men det som framför allt komplicerar den ständigt återkommande frågan om Kierkegaards personlighet är den säregna dualismen mellan de till synes oförbehållsamma »bekännelserna» och den trofast bevarade anonymiteten. Själv säger han på ett ställe i sina anteckningar: »Efter min död skall ingen (det är min tröst) i mina papper finna en enda upplysning om vad som egentligen fyllt ut mitt liv eller finna den skrift i mitt innersta som förklarar allt och som ofta gör vad världen skulle kalla bagateller till oerhört viktiga händelser för mig och som jag också själv anser som en obetydlighet, när jag tar bort den *hemliga not*, som förklarar allt.» Det må vara, att även denna upplysning kan betraktas som en försiktighetsåtgärd. Säkert är att ingen av världshistoriens stora diktare som Kierkegaard gäckat eftervärldens »spioner» genom denna säregna kombination av öppenhet och förtegenhet. Och hans »hemliga not» lockar alltjämt teckentydarna.

Här ge hans samtida mycket få upplysningar av verkligt värde. I stort sett stod man helt desorienterad inför denna sällsamma företeelse, vars yttre framträdande som en originell flanör och spirituellt konversatör väl inregistrerades, men vars verkliga »existens» missförstods eller vantolkades. Typiskt är, att då Kierkegaard en enda gång sökte en lärjunge genom närmandet till filosofiprofessorn Rasmus Nielsen slutade det hela med ett fiasko. Och Emil Boesen var alltför obetydlig för att spela rollen av förmedlare.

Vi ha alltså här Kierkegaards egna skrifter att hålla oss till, och man har i den stora pseudonyma litteraturen sökt en ledtråd för att komma förf. närmare in på livet. Men var finns den verkliga Kierkegaard i denna underfundiga komposition, där den ena asken stoppas in i den andra, och där huvudlinjen ständigt villas bort av debattens pro et contra, av överraskande utblickar och sidobelysningar. Och inte ens i det sista avsnittet av »Stadierna», kallat »Skyldig — icke skyldig», som är det mest självbiografiska i den pseudonyma litteraturen, är det trots åtskilliga exakta detaljer fråga om en verklighetsskildring i egentlig mening. — Men komma vi då inte Kierkegaard närmare i de skrifter, där han uppträder som »existentiell» tänkare och förkunnare? Jo, så vitt det gäller hans ställningstagande till samtidens frågeställningar få vi nog

här besked på väsentliga punkter. Men om Kierkegaard endast efterlämnat programskrifter och »opbyggelige Taler», skulle vi stå lika frågande inför *mannen bakom verket*.

Återstå så hans postumt publicerade »Papirer», den parallellt med författarskapet löpande journalen. Här kunde man ju vänta sig klarare besked om *människan* Kierkegaard. Här träder ju inte den »indirekta metoden» med sin utstuderade avsiktlighet mellan författaren och läsaren. Här trycker inte kompositionen på den omedelbara ingivelsen. Här talar en ensam människa med en sådans intima tonfall. Och författarens olika stämningslägen återspeglas ofta dag efter dag. Det finns sidor av stor och stilla meditation, av djup brinnande andakt. Och så blixtrar plötsligt hans vassa damascenerklinga och gör ett snitt i tidens solkiga grå väv, obarmhärtigt blottande varje fusk i ränning och inslag. Ett sådant vapen ha ytterst få av mänsklighetens stridsmän haft till sitt förfogande.

Men inte ens här utlämnar Kierkegaard sina innersta hemligheter. Det är snarare liksom i Goethes självbiografi, där det dock föreligger en genomarbetad litterär produkt, fråga om »*Dichtung und Wahrheit*». Och det är inte lätt att skilja mellan de båda ingredienserna. Kierkegaard har också själv, som vi hört, varnat för förhastade slutsatser. Men trots intimiteten har han även här sneglat åt eftervärlden: »Om man ville ge ut mina dagböcker efter min död, skulle man kunna göra det under titeln: Domarens bok.»

Med detta titelförslag har Kierkegaard själv bättre än många ord skulle förmå karakteriserat grundtemat i sina efterlämnade anteckningar. De fälla en dom, och den man, som för ordet på dessa blad ställer icke sig själv och sitt utanför rättegången.

Det mottagande den första utgåvan av Kierkegaards »Efterladte Papirer», påbörjad av Hans Peter Barfod och fullföljd av tysken H. Gottsched, rönt, är typiskt för samtidens reaktioner både från fienders och vänners sida. Medan man från det förra hållet knappast gjorde sig besvär med att dölja sin skadeglädje över dessa avslöjanden, ansåg man sig på det senare skyldig att genom protester mot detta sensationsmakeri skydda minnet av den bortgångne. Inte ens Rasmus Nielsen, som ansåg sig som förvaltare av det Kierkegaardska tankearvet, synes ha tålt vid denna konfrontation med den problematiska *människan*, som här för första gången dunkelt skymtade i sin nakna verklighet. Och hur litet man förstod av det inre sambandet mellan det inspirerade verket och de delvis föga salongsmässiga akterna i målet framgår bäst av den bestörtning dessa anteckningar framkallade. Man var på sina håll just beredd

att sätta Kierkegaard på piedestal. Och så fördärvas det hela genom dessa klumpiga indiskretioner. Vad hade tanke- och diktverket med tänkarens och diktarens personliga erfarenheter att göra?

Eller med Klara Johanssons träffande ord i »Det rika sterbhuset»: »Man trodde ännu på den litterära storken.» —

Men även senare generationer, som utan skygglappar närma sig Kierkegaards verk, sådant det belyses i journalerna, som numera fullständigt och med filologisk noggrannhet föreligga i den av P. A. Heiberg och Victor Kuhr ombesörjda andra utgåvan av »Papirer», stå tvekande inför många sidor av problemet Kierkegaard. Och här stå vi då vid den fråga, som närmast skall behandlas: *Vem var mannen Kierkegaard, och hur gick det till att han blev den han blev?*

Det är alltså inte min avsikt att här närmare diskutera den mångfald av problem, som knyta sig till Kierkegaards religiösa förkunnelse, där en harmoniserande tendens, som sätter som sitt mål att söka sig fram till en mera enhetlig totalsyn, bryter sig med en annan riktning, som menar sig få ett mera verklighetstroget grepp om Kierkegaards tänkande genom att inregistrera dess olika och delvis mot varandra stridande inslag.

Men även den, som tar sikte på att ge en konturteckning av Kierkegaards egenartade personlighet, får ständigt vara beredd på att möta fallgropar och blindskär. *Människan* Kierkegaard var allt annat än en »enhetlig» företeelse. —

En av våra främsta forskare på detta område, professor Fritiof Brandt, har liknat Kierkegaards livshistoria vid en söndersplittrad mosaik, vars skärvor det gäller att passa ihop till det ursprungliga mönstret, och han ser optimistiskt på möjligheten att efter än så många felläggningar till sist få rekonstruktionen färdig.

För att komma vidare med detta intrikata pussel måste vi emellertid se oss om efter vissa ledmotiv. Och ett sådant menar jag vi kunna finna i Kierkegaards syn på *geniet och dess utkorelse för sitt uppdrag*.

Kierkegaard skiljer strängt mellan apostelns ställning i det religiösa sammanhanget och geniets. Aposteln framträder med gudomlig myndighet, och hans uppgift är att direkt frambära Guds budskap. Här står alltså ingenting emellan förkunnaren och hans Gud. Med geniet förhåller det sig annorlunda. Här kommer det an på den individuella utrustningen, det egenartade personliga väsendet, som alltså utgör en mellaninstans i gudsförhållandet. Och geniet

må väl kunna tjäna Guds syften. Men det saknar gudsuppdragets omedelbara myndighet. Och här har Kierkegaard funnit sin kategori. Man är *geniet utan myndighet*.

När det gäller sin geniala utrustning talar Kierkegaard i klara verba utan någon falsk anspråkslöshet: »Som författare är jag ett geni av ganska säregen art — varken mer eller mindre, obetingat utan myndighet och därför ständigt hänvisad till att tillintetgöra sig själv, så att han inte blir auktoritet för någon. Det säregna slutligen, om någon vill veta det, är att jag har och alltid haft lika mycket fantasi som dialektik och omvänt, samt att mitt tänkande väsentligen är ett *presenstänkande*.»

Det sista ordet får tolkas så, att hans egen livssituation, hans egen existensform i det närvarande ögonblicket alltid är utgångspunkten för hans filosoferande. Denna geniets självklara jagbetoning, som gör att han alltid ställer sig själv och sitt i medelpunkten, motverkas emellertid av en samvetsömhet, som ofta tar sig gripande uttryck. Och endast där han menade sig finna hyckleri och oäkta känslsvammel var han obeveklig, och där svängde han satirens gissel utan förskoning.

Kierkegaards geni bar kvickhetens signatur. Men förhållandet mellan dess nyanser av humor, ironi och satir torde vara mera komplicerat än hans uttolkare ofta lagt märke till. Och när en av våra främsta Kierkegaardkännare Edvard Lehmann till skillnad från den estetiska och spekulativa humorn karakteriserar Kierkegaards kvickhet som »religiös humor», är det knappast helt övertygande. Det är sant, att det under den spelande färgskimrande ytan i Kierkegaards kvickhet ofta finns ett djupt allvar, ett perspektiv inåt det väsentliga, som är karakteristiskt för de stora humoristerna. Men trots allt saknar man här den väsendets omedelbarhet och spontana värme som ger kvickheten en »religiös» dignitet. Vi se det bäst vid jämförelsen med Luther, där humorn, som balanserar den djupa melankolien, har sina källflöden i hans kämpande tro.

Närmare till hands ligger onekligen att i Kierkegaards genialitet söka ironiens stämpel. Kierkegaard hade ju fått sin skolning i den sokratiska ironien och han såg i denna en övergångsform mellan det estetiska och etiska livsstadiet. Men den teoretiska analysens mästare nådde trots lysande prestationer inte alltid upp till den ironiens självklara överlägsenhet gentemot ideologiska motståndare, som utmärkte den antike vise. Kierkegaard hade i Sokrates' skola lärt sig genomskåda det föregivna vetandets mästrand attityder.

Men när han tog ironien i sin tjänst gled han lätt över i bitande sarkasmer. Så blev satiren med tiden Kierkegaards främsta vapen och ju längre de yttre förhållandena tvingade honom in i den hårda idékampen, desto mer kom den satiriska skärpan att dominera hans stridsmetoder. Den försonande humorns och den dubbelbottnade ironiens mästare blev mer och mer en satirisk polemiker. Och först när slutet nalkades, upplöstes dissonanserna i den frid, som gjorde ett så mäktigt intryck på omgivningen.

Kierkegaard kallade sig, som vi hört, »geniet utan myndighet». Men lika visst som Kierkegaard kände sig tillhöra *geniets* livssfär, lika visst hänför han sig till *utkorelsens*. Och det råder ett inre sammanhang mellan dessa två föreställningskretsar.

Vad betydde då utkorelsen för Kierkegaard?

Man finner ständigt i Journalerna uttryck för tanken att vara *utsedd* till ett särskilt uppdrag, och detta kan tillspetsas i föreställningen om att vara bestämd att *offras* för ett högre ändamål, även om motiveringen skiftar. Psykologiskt sett går denna tanke tillbaka på de av den gamle fadern tidigt inympade föreställningarna om offrets betydelse i familjens historia. Men hans egen konstitution levererar ständigt nytt bränsle på bålet. Och religiöst sett är hans livs långa lidande endast ett led i Styrelsens fostran för hans stora uppdrag. Men utkorelseidén genomföres också i en säregen *personlighetstolkning*, där allt inordnas under det personligas kraftcentrum, betingas och bestämmas av detta. Han kom in i livet med »förseglade order», och hans upplevelser gävo honom steg för steg nyckeln till tolkningen av dessa. Ytterst få skapande andar ha så intensivt som Kierkegaard tolkat sitt livs händelseförlopp utifrån en bestämd plan: han är från tidigaste ungdomen en »betvingad man», driven framåt av utkorelsens obönhörliga *måste*.

Detta betyder emellertid inte en ren *passivitet* från hans egen sida. Han skriver kort före sin död: »Ju längre jag lever, desto mer förvissad blir jag om att det måste finnas något demoniskt i mitt väsen, en idealitet, som gör att jag, i vilka olika förhållanden jag än råkar, aldrig har förhållit mig passiv. Nej, överallt har förhållandet varit detta: Det är *jag själv*, som använt mina krafter till att välla mig det motstånd, de svårigheter vilka jag sedan haft att övervinna. Någonting som jag ofta själv inte har vetat att jag gjorde, utan först efteråt förstått.»

Denna spänning mellan en djupt religiös tro på Styrelsens ledning och det egna väsendets demoni ger utkorelsetanken hos Kierkegaard dess särmarke, även om paralleller på andra håll inte saknas.

Det är av intresse att här jämföra med en annan nordisk representant för religiös innerlighet: *Pontus Wikner*.

Även han hade redan i ungdomen upplevt något av utkorelsens hemlighet, och även han bekänner sig ha blivit »utdriven från den ena falska förskansningen efter den andra», tills han slutligen nedlagt sin oförståndiga kamp mot Gud och med glädje lämnat den sista förskansningen. Med alla personligt och religiöst betingade olikheter är denna bekännelse besläktad med Kierkegaards slutfacit.

Kierkegaards långa kamp under utkorelsens inre tvång utesluter ej heller, att han upplever detta tvång som högsta lycka. Han nådde fram till en enhet på andra sidan alla pro och contra, denna enhet, som han själv en gång formulerat i några ord i ett skriftetal: »*Hjerlets Reenhed er att ville Ett.*» Och hans sista sjukläger vittnar, som vi sett, om en människa som kämpat och vunnit.

Utkorelsetanken hos Kierkegaard är emellertid alltigenom *psykologiskt* bestämd. Det är *tungsinnets* utkorelse, religiöst tolkad som ett uttryck för en gudomlig avsikt. Och vissa uttalanden såsom att han kommit in i livet med »förseglade order» motivera inte den halvt mysteriösa tolkning, som skymtar i Johannes Hohlenbergs f. ö. med djup inlevelse skrivna monografi, och som för tanken till ett slags *preexistent förutbestämmelse*. Men även om vi hålla oss inom psykologiens gränser erbjuder Kierkegaards utkorelsetanke överraskande perspektiv. Och hur intensivt man än genomför tesen om personligheten som den ödesskapande faktorn, stannar betraktaren dock till sist inför en gåta, som aldrig restlöst kan tolkas, ty han förfogar inte över nyckeln till den själens lönnkammare, där den skapande upplevelsen sker. Denna är och förblir geniets egen hemlighet. —

Jag har här närmast hållit mig till den sida av Kierkegaards livsproblem, som jag kallat geniet och utkorelsen. Men här kommer en annan med den förra visserligen närbesläktad faktor in i bilden: spänningen mellan *det allmänt mänskliga* och *den enskilde*, alltså det utkorade geniets mänskliga livsvillkor.

Kierkegaard fastslår upprepade gånger, att begreppet »*den Enkelte*» utgör medelpunkten i hans filosofi och hans tolkning av kristendomen. »Den Enkelte er den christelig afgjørende Kategori, og den vil ogsaa blive afgjørende for Christendommens Fremtid.»

Det visar sig emellertid, att detta begrepp inte är entydigt bestämt i Kierkegaards tolkningar. Den enskilde betyder nämligen

dels den på ett visst sätt särpräglade, enastående eller med Kierkegaards terminologi »extraordinäre», dels något som varje människa *kan* och *bör* bli. Medan den förra synpunkten, som Torsten Bohlin framhåller, överväger i den pseudonyma estetisk-filosofiska produktionen dominerar den senare i uppbyggelseskritikerna, men han tillägger: »helt skilda äro icke de båda betydelserna. Just deras dialektiska enhet uttrycker själva innebörden och meningen med den enskilde.»

Då det gäller att ta sikte på *människan* Kierkegaard, är det givetvis den förra synpunkten, som tilldrar sig det största intresset. Kierkegaard är den »extraordinäre», och alla hans försök att bana sig väg till delaktighet i det allmänmänskliga mötas av en obehaglig spärr i hans eget väsen, som gör alla utbrytningsförsök dömda att misslyckas. Och här kan det vara på tiden att kasta en blick på psykiaterns analyser.

Enligt Hjalmar Helwegs grundläggande psykiatrisk-psykologiska studie, som stannar vid diagnosen *manio-depressiv* sjukdomsbild, följer emellertid Kierkegaards typ inte det klassiska mönstret med omväxlande maniska och depressiva sjukdomstillstånd, relativt skarpt avgränsade från varandra. Bortsett från ett par enstaka perioder är det närmast fråga om låga stämningskurvor med stundom utpräglade blandningstillstånd. Och Helweg betonar starkt, att det vid denna diagnos ej är fråga om en nedvärdering av Kierkegaards utomordentliga intellektuella prestationer, även om han inte visar större förståelse för dennes egen tolkning av sitt lidande som ett led i Guds särskilda fostran för hans extraordinära uppgift som sanningssägare och förkunnare. På en punkt kommer emellertid Helweg knappast fram till ett oomtvistligt resultat, nämligen då det gäller att ställa Kierkegaards sjukdomstyp i relation till Kretschmers konstitutionslära. Ty både det fåtal bilder vi äga — f. ö. mestadels karikatyrer — och samtida beskrivningar peka avgjort i riktning mot en astenisk typ, medan man, om den Helwegska diagnosen vore riktig, närmast skulle ha väntat sig en pykniker. Numera torde ju dock det kretschmerska schemat endast tillmätas ett relativt värde, och varianterna äro för många för att riktigt passa in i facken. Man har också på vissa håll säkerligen inte utan skäl i Kierkegaards konstitutionstyp snarast velat igenkänna vissa schizoida inslag, så vida man inte som John Björkhem helt enkelt bestritt att det hos Kierkegaard överhuvud kan påvisas några patologiska drag. (S. K. i psykologisk belysning 1942.)

Något som komplicerar frågan om Kierkegaards mentala tillstånd

är hans egna varierande upplysningar. Den oftast förekommande beteckningen är ju »*tungsinne*», men den närmare bestämningen av detta täckord är också skiftande. Än är det fråga om svårmodsarvet från hemmet, än förefaller det avse en konstitutionell brist, den »inre eländighet», som han kallar »pålen i köttet», och som möjligen kan ha samband med det missförhållande mellan det kroppsliga och själsliga, han ofta talar om. Slutligen möta vi uttryck för en *penitenstanke*: Kierkegaard betraktar sig själv som *botgörare*, »*misdæderen*», som ett helt liv måste bära sitt välförtjänta straff.

Det synes alltså som om Kierkegaards lidande knappast kan bringas få en enhetlig formel. Och varken P. A. Heibergs studie över Kierkegaards livsutveckling med den kusliga undertiteln »*psykologisk mikroskopi*» eller Helwegs tungt arbetande psykiatriska apparat har lika litet som Björkhems obetingade friskförklaring kommit fram till en slutgiltig lösning.

Det går nog att sätta etiketter på Kierkegaards mentala tillstånd, men sitt livs djupaste hemlighet tog han med sig i graven. Och det är väl också denna gåtfullhet som ständigt lockar med nya hypoteser. Kierkegaard skrev en gång några ord om faran att falla i docenternas händer. Och han har sannerligen inte undgått sitt postuma öde.

Men *trots* eller man frestas att säga *på grund av* sin labila konstitution blev Kierkegaard i stånd att fullfölja sin uppgift som författare, såsom han nu fattade den. Hans snille öser en styrkedryck ur lidandets djupa brunnar. Hans starka skapande ande tar tungsinnet i sin kallelse tjänst. Och det finns ingen period i Kierkegaards liv, då han såsom t. ex. Strindberg ligger under för sjukdomens belastning och förirrar sig bort i dunkla och ofruktbara gränsområden, där kontrollen sviker.

På den punkten ser Helweg klart. »Sören Kierkegaard», skriver han, »blev en stor tänkare och diktare, därför att han var en stor ande. Ande är varken en psykiatrisk eller psykologisk term. Det är blott en beteckning för något mänskligt, vars väsen är oss okänt.» —

Så stå vi åter vid frågan om *den enskilde och det allmänna*. Och här måste vi ett ögonblick dröja vid några huvudfakta i Kierkegaards liv, framför allt såsom de återspeglas i Journalerna. Det skall då visa sig, att just den egenartade läggning, som gjorde honom till en stor författare, hindrade honom att på ett normalt sätt leva ut som människa.

Det är framför allt fyra grundläggande erfarenheter, som här

måste tas i betraktande: förhållandet till fadern, förlovningshistorien, Corsarförföljelsen och relationerna till samtidens kyrka. —

Den händelse som Kierkegaard kallar »den store jordrystelse» har varit föremål för många utläggningar. Och man har som bekant i allmänhet hänfört den till faderns bekännelse, att han en gång i barndomen som utsvulten och förfrusen fårvaktare på den jylländska heden stigit upp på en kulle och förbannat Gud. När sedan det väntade straffet uteblev och i stället välstånd och rikedom blev den gamle »hosekræmerens» jordiska lott, kom han att betrakta detta som ett tecken på att det uteblivna straffet skulle sparas till en hinsidig uppgörelse, sedan han först fått se dess ödesdigra verkningar på sina barn, som alla skulle dö före honom.

Vad detta barndomsminne än kan ha betytt i den grubbelsjuka mannens skuldtyngda sinne, förefaller denna historia närmast som en folklig skräcksaga med moraliserande tendens, där den stygge gossen från den öde heden får sona sitt brott med livslånga kval mitt i den yttre framgången. Och här talar onekligen den psykologiska faktorn för mera graverande förseelser än den förkomne vaktpojken överilade utbrott.

Vad som än kan ha förefallit mellan far och son blir väl aldrig klart. Men säkert är, att den inblick Sören Kierkegaard vid något tillfälle fått i faderns förflutna fick en genomgripande betydelse för hela hans liv och som han uttrycker det: »påtvungade honom en ny ofelbar tolkningslag för samtliga fenomen». Fadern visade sig inte vara den fasta klippa han föreställt sig. Grunden bävade under honom, och ångesten driver honom, som han säger, ut på förtappelsens väg. Vad som här åsyftas är inhöljt i dunkel, men vissa antydningar peka i riktning mot ett sexuellt felsteg, som i Kierkegaards upphettade fantasi tog fantastiskt uppförstorade former. Och sambandet med jordrystelsen kommer tydligt fram: »Det var dock ångesten, som kom mig att fara vilse.»

Kierkegaard har också enligt en anteckning en gång haft en plan att reproducera sin tragedi i en novell, som han ville kalla Den gåtfulla familjen: »Den skulle börja helt patriarkaliskt idylliskt, så att ingen anade det, förrän det där ordet ljöd och förvandlade allt i förfäran.» Men vad det där »ordet» innebar har han aldrig blottat. —

Den unge Kierkegaard lät emellertid inte stänga in sig i den dystra atmosfären i hemmet vid Nytorv. Han etablerade sig småningom som fri studiosus med extravaganta vanor. Och efter faderns död och det därmed följande ekonomiska oberoendet gjorde

han sitt stora *utbrytningsförsök* i riktning mot det allmänmänskliga, det överrumplande frieriet till Regine Olsen och den därpå följande förlovningen, en av de mest kända och omskrivna kärlekshistorierna i världslitteraturen. Men försöket misslyckades som bekant. Den enskilde segrade över det allmänna, eller psykologiskt uttryckt: hans mentala tillstånd gjorde det omöjligt för honom att etablera en mänsklig gemenskap. Och den högst komplicerade brytningen — ett stycke äkta Kierkegaard-dialektik, omsatt i handling — vållade honom det största lidande. Hans existens var, som han uttryckte det nu »satt på grund» för hela livet. Och fallet Regine upphörde i själva verket aldrig att sysselsätta hans tanke och fantasi. Men dess främsta uppgift blev att frigöra Kierkegaards produktiva skaparkraft.

De närmaste åren efter brytningen med Regine väller en ström av skrifter ur geniets hemliga kraftkällor, varav de litterärt mest betydande är »*Enten — Eller*» (1843) och »*Stadier på Livets vei*» (1845), i vilka han utvecklar sin syn på förhållandet mellan den estetiska, etiska och religiösa livsformen, medan han i »*Philosophiske Smuler*» (1844) klargör väsensskillnaden mellan förståndets slutledningar och trosutsagans paradoxala karaktär och i »*Begrebet Angest*» (s. år) med sin subtila dialektik analyserar syndens och ångestens sällsamma sammanhang, för att till sist i sitt religionsfilosofiska huvudverk »*Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*» än en gång göra upp med det Hegelska systemet.

Då det emellertid här närmast är fråga om Kierkegaards rent mänskliga utveckling (Papirernas Kierkegaard), kan det ju inte bli fråga om en konfrontation med detta märkliga författarskap, även om det givetvis är hans egna problem, som äro grundtemat i allt han skriver. —

Efter denna våldsamma produktionshets börjar Kierkegaard längta efter avspänning och tänkte sig möjligheten av att dra sig tillbaka till en prästsyssla på landsbygden. Men än en gång ingriper »*Styrelsen*» i hans liv.

— Den bekanta Corsarförföljelsen, som för en vanlig människa på sin höjd skulle varit ett övergående och snart glömt obehag, blev i Kierkegaards historia ett av de till synes tillfälliga sammanträffanden, som åter länkar hans bana in i den bestämda riktningen, alltså den riktning, som motsvarar hans personlighets djupaste krav. Men Journalerna visa hur högt priset denna gång var.

Vad det nu gäller är utkorelsens *handling*, men ännu har han inte klart för sig, hur denna skall sättas in. — I en anteckning

»om mig själv» skriver han: »Genierna äro som åskväder: de gå mot vinden, förfära mänskorna, rensa luften.» Och han skiljer mellan två slags genier. Det karakteristiska för den ena arten är bullret, blixten förekommer sparsamt och slår sällan ner. Den andra tvingar bullret tillbaka, men blixten är desto intensivare och med blixstens hastighet och säkerhet träffar den de utsedda målen — dödande. —

Molnen hade allt tätare börjat skoeka sig över Kierkegaards diktarverkstad. Snart skulle blixten slå ner. Kyrkostormens våldsamma furioso är det sista kapitlet i Kierkegaards historia. Handlingens stund är inne, *ordets handling*.

Han väntade blott på en signal från »Styrelsen». Och den kommer. Förhållandet till biskop Mynster, faderns präst och hans egen konfirmationslärare, under vars predikstol han troget suttit år efter år, och som han ofta besökt bl. a. för att förmå honom medge, att den officiella kristendomen ej motsvarade Nya testamentets, hade länge hållit honom tillbaka från direkta angrepp mot kyrkan. Här hade den från barndomen inplantade vördnaden för denne man stått i vägen för hans kallelse som sanningssägare, även sedan han genomskådat hans patetiska förkunnelse. Nu undanröjdes detta hinder.

Mynster dog den 30:de januari 1854 och den 1:sta mars antecknar Kierkegaard i dagboken: »Nu är han död. Om man kunnat förmå honom att sluta sitt liv med att göra det erkännandet att vad han representerade inte är kristendom utan en förmildring av denna — så hade det varit en stor vinning, ty han bar hela sin samtid. — Död utan detta erkännande — nu är allt förändrat, nu återstår blott, att han har predikat en kristendom i ett sinnenas bedrägeri.»

Redan när detta skrevs hade något hänt. Vid ett högtidstal över den bortgångne hade professor Martensen — hans blivande efterträdare på biskopsstolen — karakteriserat honom som »*ett sanningsvittne, ett av de verkliga sanningsvittnena*». Det var den väntade signalen och Kierkegaard nedskrev under stark indignation omedelbart ett genmäle, som han dock av olika skäl tills vidare höll inne. Och först den 18 december stod hans artikel införd i Fædrelandet, en tidning som även vid åtskilliga tillfällen tidigare varit Kierkegaards språkrör. Dess titel lød: *Var Biskop Mynster et Sandhedsvidne, et af de rette Sandhedsvidner — er dette Sandhed?* Här utvecklar han med oerhörd skärpa, vad som är kännetecknet på ett sanningsvittne och hur litet den bortgångne motsvarar detta ideal.

Mynster betecknas nu som en förfalskare av kristendomen, en man som genom att deklamera under stilla timmar på söndagen och genom att med världslig klokhet ta betäckning på måndagen gav sig sken av att vara en stor karaktärs människa, medan han i själva verket endast var stor som deklamator.

Martensens svar på denna utmaning saknar inte en viss värdighet, och han kan ju inte utan skäl framhålla, att ett *sanningsvittne* inte är detsamma som *blodsvittne*. Men Kierkegaard låter inte avskräcka sig. Det första angreppet följes av flera allt hetsigare. Och när tidningen inte räcker till som forum, utger Kierkegaard en flygskrift »Øieblikket», där han nummer efter nummer hudflänger levebrödsprästernas hyckleri och från det aktuella fallet utvidgar sin polemik till ett våldsamt anfall mot hela samtidens kyrkokristendom som utmynnar i påståendet, att Nya testamentets kristendom inte längre existerar, ja, att den ende, som helt varit kristen, är Kristus själv.

Hur såg då den man ut invärtes, som utslungar detta våldsamma anatema? Motsvarar han själv de höga krav han uppställer på en sann kristen? Kierkegaard har i själva verket i sina privata journaler sökt klargöra sin ställning, innan den egentliga kyrkostriden begynner. Han erkänner, att han inte själv når upp till det ideal han förkunnar. Han är blott »den olycklige älskaren i förhållande till att själv vara idealet av en kristen». Och han har redan under Corsarförföljelsen blivit klar över, att han inte har mod och kraft att bli ett sanningsvittne och som sådant lida martyrdöden.

Men han söker intala sig, att just detta erkännande ger honom hans position. Han gör inte anspråk att vara ett sanningsvittne i »strängaste mening». Han hycklar inte en livskonsekvens, som han inte äger. *Men han vet vad verklig kristendom är, och han vill tvinga sin samtid att inse avståndet mellan denna och den anpassningsform, som i samtiden fick gälla för kristendom.* Själv är han »*kun en Digter*».

Detta betyder naturligtvis inte, att Kierkegaard förväxlar religion och poesi. Han vill bara ha sagt, att han i sitt eget liv inte förmått realisera religionens högsta krav. Men han ifrågasätter aldrig dess »existentialitet».

Kierkegaards formuleringar ha varit föremål för olika tolkningar. Säkert är, att detta väldiga författarskap, som helhet betraktat, har ett klart positivt syfte. Kierkegaard är framför allt korrektivet mot den religiösa rutinen, ett aldrig tystnat vittne om det andligas suveränitet, en genomskådare, som förtvivlat till botten och till sist,

sedan han bränt sina skepp, stod där ensam med sitt obönhörliga ärlighetskrav. Vad Kierkegaard vill är först och sist *personlig redlighet*.

Det är ingen tvekan om att det är ett levande sanningspatos, som är drivkraften i Kierkegaards kyrkokamp. Men man förstår aldrig helt hans situation, om man inte tar hänsyn till, att han trots allt genom tidiga minnen känslomässigt sett var bunden vid den kyrka som han nu med uppstånd av alla sitt snilles resurser förföljde. Och det var kanske just detta kärlekshat, som gav denna strid dess oerhörda skärpa. —

Kierkegaards personligt kristna inställning kan trots hans egna reservationer i den samtida debatten aldrig ifrågasättas. Och hans dagböcker visa, att han ständigt sökte sig väg till kristendomens livskällor. De här bevarade meditationerna och bönerna vittna bäst om hans religiösa innerlighet.

Kierkegaard blev emellertid inte en religiös reformator i samma mening som en Luther och en Calvin. I sitt budskap till eftervärlden är han alltjämt den enskilde, vars främsta uppgift är att hävda individen mot massan. Och det vore meningslöst att göra honom till lärofader och likriktare. Hans väsens dynamik spränger alla historiskt givna gränser. Och ingenting var honom mera främmande än en ny samfundsbildning: »subjektiviteten är sanningen».

Men just denna gränsöverskridande tendens, gör det möjligt för moderna tankeriktningar att anknyta till Kierkegaard. Och ingenting visar bättre hans snilles universella räckvidd. Hans roll är därvid framför allt, som en modern litteraturhistoriker uttryckt det, att vara en oroare. Man ville kanske tillägga: en domare över halvhet och kompromiss i samtidens andliga liv. Den danske särlingen har ett sekel efter sin död blivit en av den västerländska odlingens förgrundsgestalter. —